

Lausunto

22.05.2026

Asia: VN/16835/2024

Lausuntopyyntö etukäteismaksusta tuomioistuimissa

Lausunnonantajan lausunto

Miten katsotte etukäteismaksun vaikuttavan asianosaisen harkintaan asiansa saattamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi?

ks. alla

Onko teillä muuta lausuttavaa?

Juristiliitto katsoo, että etukäteismaksujärjestelmällä on tiettyjä järjestelmällisiä hyötyjä ja sillä voidaan mahdollisesti ehkäistä esimerkiksi niin sanottuja sarjavalituksia tai muutoin tahallista tuomioistuinten kuormittamista tai viivytystä. Perusteettomat ja toistuvat valitukset ovat omiaan hidastamaan yhteiskunnallista kehitystä, hankkeiden toteutumista ja toisaalta oikeuden saatavuutta niiden kuormittaessa oikeusjärjestelmää.

Etukäteismaksuun kuitenkin liittyy merkittäviä oikeusturvaa, yhdenvertaisuutta ja oikeuden tosiasiallista saatavuutta koskevia riskejä. Näiden riskien vuoksi etukäteismaksua koskevaa mahdollista jatkovalmistelua tulee lähestyä erityisen huolellisesti ja perusoikeuslähtöisesti.

Keskeinen oikeudellinen lähtökohta on perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Etukäteismaksu voi merkitä käytännössä rajoitusta tähän oikeuteen esimerkiksi tilanteessa, mikäli maksu pitäisi maksaa valitusta jätettäessä tai asian vireillepanon yhteydessä, mutta henkilöllä ei ole juuri kyseisenä hetkenä varaa tähän. Oikeuden saatavuuden näkökulmasta ratkaisevaa ei ole pelkästään muodollinen oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, vaan se, onko oikeussuojan käyttäminen tosiasiallisesti mahdollista.

Etukäteismaksun keskeiseksi perusteluksi esiselvityksessä esitetään ohjausvaikutus: maksun ennakkollinen suorittaminen lisääs asianosaisen harkintaa ja vähentäisi perusteettomia valituksia. Tämä on mahdollista, mutta saman mekanismin kautta etukäteismaksu kohdistuu väistämättä myös perusteltuihin ja oikeudellisesti merkityksellisiin asioihin. Maksu voi käytännössä estää tahoja

viemästä asiaansa tuomioistuimeen taloudellisista syistä riippumatta asian oikeudellisesta perusteltavuudesta. Jos etukäteismaksu nostaa kynnyistä erityisesti tällaisissa tapauksissa, sillä voi olla kielteisiä vaikutuksia oikeuskäytännön kehittämiseen, oikeusvarmuuteen sekä yksilöiden oikeuksien toteutumiseen.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta etukäteismaksu asettaa asianosaiset eriarvoiseen asemaan maksukyvyyn perusteella. Taloudellisesti vahvemmat toimijat voivat kantaa etukäteismaksuun liittyvän riskin helpommin kuin yksityishenkilöt, pienyritykset tai kansalaisjärjestöt. Toisaalta tämä voi lisätä tilanteita, joissa juuri henkilöt, joiden kohdalla oikeusavun tulorajat juuri ylittyvät, jättävät asiaansa viemättä oikeuteen maksun vuoksi. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa oikeussuojan saatavuus määräytyy tosiasiallisesti taloudellisten resurssien perusteella. Onkin tärkeää, että jatkovalmistelun vaikutustenarvioinnissa otetaan huomioon myös yhdenvertaisuusnäkökulma ja muu henkilöön liittyvä syy, kuten sosioekonominen tausta, arviointiperusteena.

Erityisen kriittinen kysymys on maksuvapautus- ja oikeusapujärjestelmien toimivuus. Esiselvityksessä lähdetään siitä, että oikeusapu lieventää etukäteismaksuun liittyviä vaikutuksia. Jatkovalmistelussa on tärkeää arvioida, kuinka maksuvapautus toteutetaan ja todennetaan käytännössä oikeusapuasiantekijöiden kohdalla. Lisäksi Juristiliitto katsoo, että käytännön tilanteet, joissa oikeusapu myönnetään vasta asian vireillepanon jälkeen tai joissa maksuvapautuksen perusteet ovat tulkinnanvaraisia, voivat muodostaa merkittävän riskin. Mikäli maksuvapautusmekanismit eivät ole selkeitä, nopeita ja ennakoitavia, etukäteismaksu voi muodostua tosiasialliseksi esteeksi oikeuteen pääsylle.

Taloudellisten vaikutusten osalta Juristiliitto tunnistaa esiselvityksessä esitetyt mahdolliset hyödyt, kuten maksukertymän paranemisen, perintäprosessin keventymisen ja hallinnollisen työn vähenemisen. Näitä vaikutuksia on kuitenkin arvioitu suurelta osin yleisellä tasolla, ja niiden toteutuminen riippuu ratkaisevasti järjestelmän toteutustavasta. On myös olemassa riski siitä, että etukäteismaksujärjestelmä voi käytännössä lisätä tuomioistuinten hallinnollista työtä, erityisesti maksujen palauttamiseen, maksuvapautusten arviointiin ja järjestelmän ylläpitoon liittyen. Onkin välttämätöntä arvioida taloudellisia vaikutuksia yksityiskohtaisemmin ja realistisesti ennen mahdollisia jatkotoimia.

Prosessuaalisesti etukäteismaksu herättää useita keskeisiä kysymyksiä, jotka edellyttävät tarkkaa sääntelyä. Näihin kuuluvat muun muassa maksun kytkentä asian vireilletuloon, maksamatta jättämisen seuraamukset, maksun määräytyminen eri asiaryhmissä sekä maksun palauttamista koskevat menettelyt. Erityisen ongelmallisia ovat tilanteet, joissa lopullinen maksuvelvollisuus riippuu asian lopputuloksesta tai myöhemmistä prosessuaalisista ratkaisuista. Tällöin etukäteismaksu voi olla sekä oikeudellisesti että hallinnollisesti vaikeasti toteutettava.

Juristiliitto korostaa myös, että oikeudenhoidon kehittämistä tulee tarkastella kokonaisuutena. Oikeusturvan saatavuuteen vaikuttavat jo nykyisellään muun muassa oikeudenkäyntikulujen korkea

taso, pitkät käsittelyajat sekä tuomioistuinten resurssit. Etukäteismaksua ei tule tarkastella erillisenä yksittäisenä toimenpiteenä, vaan osana laajempaa kokonaisuutta, jossa arvioidaan oikeudenhoidon toimivuutta ja saavutettavuutta.

Yhteenvedona Juristiliitto katsoo, että etukäteismaksujärjestelmä voi joissakin tilanteissa tuoda muun muassa hallinnollisia hyötyjä. Maksulla on mahdollista vähentää täysin perusteettomia valituksia edistäen samalla asianosaisten harkintaa asian vireillepanoon liittyen. Tämä myös mahdollistaa jo niukkojen resurssien kohdentamisen intressiltään merkittävämpien asioiden käsittelyyn.

Samalla etukäteismaksuun liittyy kuitenkin merkittäviä riskejä oikeusturvan toteutumiselle, yhdenvertaisuudelle ja oikeuden saatavuudelle. Mikäli etukäteismaksua koskevaa valmistelua jatketaan, Juristiliitto pitää tärkeänä, että jatkovalmistelussa varmistetaan, ettei maksu muodostu tosiasialliseksi esteeksi tuomioistuimeen pääsulle. Lisäksi järjestelmän oheen on kehitettävä selkeä ja tehokas maksuvapautus- ja oikeusapujärjestelmä, joka toimii jo ennen asian vireillepanoa. Kokonaisuutena on myös tärkeää, ettei järjestelmä lisää kohtuuttomasti hallinnollista työmäärää. Lisäksi olennaista on tarkastella vaihtoehtoisia, esimerkiksi prosessuaalisia keinoja puuttua perusteettomiin valituksiin.

Tuomainen Jenni
Juristiliitto - Juristförbundet ry